

A HALLGATÓI MOZGALMAK VÁLTOZÁSA

KOZMA TAMÁS

Debreceni Egyetem, Debrecen

Beérkezett: 2025. augusztus 7., elfogadva: 2025. november 22.

Az elmúlt kormányzati ciklusban számos hallgatói mozgalom indult az aktuális kormányzati felsőoktatás-politika ellen. A Károli Református Egyetem hallgatói mozgalmanak eseménytörténete segít jobban megérteni, hogyan alakulnak ki a hallgatói kezdeményezések. A 2020 utáni hallgatói mozgalmak mások, mint a 2020 előttié. A 2020 előtti országos felsőoktatási politikához kapcsolódtak, a 2020 utániak viszont egy-egy intézmény vezetéséhez; a 2020 előtti mozgalmakat alternatív hallgatói szervezetek kezdeményezték, a jelenlegi mozgalmakba a hallgatói önkormányzatok is bekapcsolódnak; a 2020 előtti megmozdulások során rendszerint a hallgatók vesztek, a 2020 utáni „diáklázadások” eredményeként viszont egyre többször kénytelen az intézményvezetés engedni. A kelet-európai és a magyarországi hallgatói mozgalmak nem kapcsolódnak a nyugat-európai hallgatói mozgalmakhoz (pl. klímaaktivizmus, fenntarthatóság, orosz–ukrán, illetve izraeli–palesztin konfliktus). Mindebből arra következtetünk, hogy a magyarországi hallgatói mozgalmak a kormányzati felsőoktatási politika új törésvonalát jelzik; az alulról jövő kezdeményezések a hallgatók körében is erősödnek.

Kulcsszavak: felsőoktatási politika, hallgatói politika, felsőoktatás-kutatás

THE EVOLUTION OF STUDENT MOVEMENTS

Over the past government term, Hungary has seen numerous student movements emerge in response to the government’s higher Education policies. The events surrounding the Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary (KRE) student movement in particular offer valuable insights into how these student-led initiatives take shape. Student movements during the 2022–2026 government term are notably different from those in previous terms. Earlier movements typically focused on national higher educational policy; those between 2022 and 2024 have specifically targeted the ‘university model change’. Another key difference is that activated student unions are organising current movements. Historically, student movements in Hungary have often resulted in students losing out; in recent years, particularly during the current term, institutional educational policy has frequently been compelled to make concessions. It’s also worth noting that Hungarian student movements don’t seem to connect with broader European student movements, such as those focused on climate activism, sustainability, or the Russian–Ukrainian and Israeli–Palestinian wars. Based on all this, we can conclude that *Hungarian student movements indicate a new fault line in government higher education policy*. Furthermore, *grassroots initiatives among students are growing stronger*.

Keywords: higher education policy, student political movements, higher education research

Levelező szerző: Kozma Tamás, professor emeritus, Debreceni Egyetem. E-mail: kozma.tamas@arts.unideb.hu

Bevezetés

Ez az írás az egyetemi hallgatók politizálásáról szól. Azt mutatjuk be, hogyan alakultak át az elmúlt évtized során a hallgatói mozgalmak: milyen új formákat vettek fel, hogyan tükrözik a kormányzás változásait, és hogyan kapcsolódnak egy általánosabb európai trendbe, a civil társadalmi kezdeményezésekbe.

A hallgatói mozgalom fogalma meglehetősen tág. A téma tudományos igényű leírása, elemzése talán elsőként Philip Altbachhoz köthető. Ő hívta fel a figyelmet a hallgatói mozgalmak felsőoktatási politikát befolyásoló szerepére. 1967-es munkájában (*Altbach 1967*) áttekinti a hallgatói mozgalmak történetét az Egyesült Államokban a 19. századtól, a polgárháború elleni tiltakozásokat, majd az ideológiai irányzatok kibontakozását és hatását a hallgatói mozgalmakra (liberálisok, konzervatívok, vallásos fundamentalisták). A hallgatói politizálásra Altbach másutt is visszatér. 1989-es tanulmánya (*Altbach 1989*) a komparatív felsőoktatás összefüggésében mutatja be a hallgatói politizálás hatását a felsőoktatási rendszerek átalakulására; a Springer Kiadó felsőoktatási kézikönyvében pedig nemzetközi kitekintést nyújt (*Altbach 2007*).

Gill és DeFronzo (2009) tanulmánya új keretet keres a hallgatói mozgalmak értelmezéséhez, mivel a korábbi keretek elsősorban a fejlett (nyugati) társadalmak hallgatói mozgalmaira voltak kialakítva. A szerzők által javasolt új hallgatói mozgalmi típusok: a radikális, az identitás körül szerveződő, a strukturális változtató és a társadalmi forradalmi. A XX–XXI. század néhány globális hallgatói mozgalmának esete bizonyítja, hogy a felsőoktatás tömegesedésével a hallgatói politizálás általánossá válik, sőt alkalmanként társadalmi mozgalmakba csap át, amelyeket az elnyomó rendszerek viszonzásul „terroristának” minősítenek.

Az első világháború után a magyarországi Turul, a második világháború után a Népi Kolégiumok Országos Szövetsége a felsőoktatás-politika eleme volt, akárcsak az 1970-es évek elején az ELTE Studium Generale elnevezésű kezdeményezése. A 2020 előtti hallgatói mozgalmak Magyarországon összefonódtak a társadalmi változásokkal, amint azt Jancsák Csaba történeti összefoglalója bemutatja (*Jancsák 2019*). Boros az 1980-as évek ifjúsági mozgalmait tekinti át (*Boros 2017*). A rendszerváltozás új politikai irányzatai részben éppen a hallgatói mozgalmakból emelkedtek ki (*Jancsák–Matiscsák 2004*). A 2020-as évek hallgatói mozgalmi Magyarországon még frissek, komolyabb kutatásokat nem találunk róluk. Az átfogó ifjúságpolitikai vizsgálatok segíthetnek képet alkotni a kutatások jellegéről (*Boros 2017; Gábor–Jancsák 2004; Murányi 2017*). Közülük Csákó Mihály munkássága megkerülhetetlen (*Csákó 2017*).

Kirs Eszter (*Kirs 2024*) az első, aki tudományos igénnyel dolgozta föl a 2020 utáni hallgatói mozgalmakat (pontosabban az SzFE mozgalmát), Mikecz Dániel könyve (*Mikecz 2023*), valamint *Gerő és Kerényi (2025)* kéziratja pedig tágabb kontextust kínál a hallgatói mozgalmaknak a mai Magyarországon. *Labanino és Dobbins (2022)* rámutatnak a felsőoktatási legalizáló autokratizmusra, amellyel szemben a hallgatói mozgalmak 2020 után Magyarországon kiformalódtak.

Hallgatói mozgalmak a XXI. században

Hallgatói mozgalmak Nyugat-Európában

A hallgatói mozgalmakat Nyugat-Európában az elmúlt fél évtizedben (2021–2025) néhány jellegzetes téma uralta (*Sik 2017*). Közülük kiemelkedik a környezetvédelem, a társadalmi egyenlőség, igazságosság és méltányosság, a neoliberais gazdaság- és oktatáspolitikai megjelenésének következtében. Ezzel kapcsolatos probléma a felsőoktatás elérhetősége és megfizethetősége – az ingye-

nes felsőoktatás fokozatosan megszűnt Európa-szerte –, annak egyenlőtlen eloszlása a különböző társadalmi csoportok között. A mozgalmak harmadik kérdésköre a felsőoktatás kormányzása és az ezzel összefüggő problémák: főként az, hogyan vesznek, vehetnek részt a hallgatók az intézményi szintű politikaformálásban (átláthatóság, bekapcsolódás, intézményi demokrácia). Az egész időszakot uralták az aktuálpolitikai kérdések, mint az orosz–ukrán háború vagy az arab–izraeli konfliktus.

A klímamozgalmak közt a Fridays for Future (<https://activisthandbook.org/movements/fridays-for-future>) a legismertebb. Fiókjai 2021 óta Európa-szerte megtalálhatók; Németországban Fridays for Future University és Ende Gelände (<https://www.ende-gelaende.org>) néven. Ők szervezik a hallgatói körökben az összefoglalóan „klímaaktivizmusnak” nevezett megmozdulásokat. 2021 problémája az oktatás minősége volt, különösen Nagy-Britanniában. A COVID–19 rákényszerítette az intézményeket az online oktatásra, a minőségi aggályokhoz számos hallgatói mozgalom kapcsolódott.

2022 októberében (Európa nagy részén az egyetemi év kezdete) az energiaválság és a megélhetési költségek drasztikus emelkedése volt a hallgatói mozgalmak témája (Németország). Franciaországban az infláció miatt országos tüntetések kezdődtek, hozzájuk kapcsolódtak a hallgatói megmozdulások is (*Körösi 2017*). 2024-ben számos nyugat-európai ország (pl. Spanyolország, Németország, Franciaország, Hollandia) hallgatói mozgalmát uralta a gázai konfliktus. Közben az európai kormányok Izraelt támogatták, a hallgatóság számottevő részben a palesztinokkal volt szolidáris, és az arab szempontokat képviselte. Az egész időszakon végighúzódott az orosz–ukrán háború, amelyben a hallgatóság túlnyomó többsége Ukrajna mellett foglalt állást.

Hallgatói mozgalmak Kelet-Európában

Nyugat és Kelet különbsége a hallgatói mozgalmakban is tükröződik. Míg a nyugat-európai hallgatói mozgalmak globális problémákhoz kapcsolódnak, addig a kelet-európai diákmozgalmakat intézményük sorsa és kormányzataik válságtünetei tartják lekötve. Európa keleti felének hallgatói mozgalmai közül kiemelkednek a szerbiai mozgalmak, amelyek a Milosevics elleni OTPOR-ral (1995–2000) kezdődtek. Jelenleg a 2024-es újvidéki vasútállomás beszakadásához kapcsolódva, de azon lényegesen túllépve, a kormányzati korrupció és felelőtlenség ellen, majd ebből kinőve a kormány elmozdításáért tüntettek. A hallgatói mozgalmak 2025-re is átnyúltak, és példái annak, hogy a hallgatóság hogyan válik szereplőjévé a nagypolitikának.

A felsőoktatási intézmények stabilitása Európa keleti felén alacsony szintű. A kormányzati (fenntartói) változtatási szándékok egyfajta ellensúlyát jelentik a hallgatói önérdék védelmére épülő hallgatói mozgalmak. Ez lehet a magyarázata annak, hogy a kelet-európai hallgatói mozgalmak politikai ideológiáinak alján szerepelnek a globalizációs problémák; a nagyobb jólétben élők érzékenységéből erre is futja.

Hallgatói mozgalmak Magyarországon

A hallgatói mozgalmak a 2010-es évek óta folyamatosan jelen vannak az értelmiségi közéletben mint az értelmiség egy csoportjának tiltakozása a kormányzat (kulturális) politikája ellen (*Mérce 2021. 01. 13.*; *Mérce, 2023. 09. 25.*; *European Commission 2023*).

A Hallgatói Hálózat (HaHa) 2011-ben alakult a budapesti közgazdasági egyetemen (Corvinus). Követelései (*Hallgatói Hálózat 2012*): a köz- és felsőoktatás átfogó reformja, a 2011-es felvételi keretszámok visszaállítása, a forráskivonás leállítás és az elvonások kompenzálása, a hallgatói szerződések eltörlése, az egyetemi autonómia helyreállítása, valamint a hátrányos

helyzetük esélyegyenlősége (Biró 2017). Az ADOM (Alternatív Diákközpontú Oktatásért Mozgalom, <https://adommozgalom.hu/>) a 2014-ben alapított független diákkarparlamentből nőtt ki (Csákö–Sebestyén 2017), és 2019-ben szerveződött mozgalmává. További szervezetek az Oktatói Hálózat, a Középiskolai Hálózat vagy a Diákellenállás a Felsőoktatásért elnevezésű mozgalom. Az Egyesült Diákközpont (EDF) 2022 októberében egy tüntetésen jelentette be megalakulását. 2022–2023 között a legaktívabb diákmozgalom volt, 2024 óta alig hallani róla. Hallgatói mozgalom indult a Fudan Egyetem Budapestre telepítése ellen, a Diákváros megépítéséért (Varga 2024).

Az ún. felsőoktatási modellváltással (Kovács 2020) szembeni tiltakozást az Erasmus-ösztöndíjaktól és a kutatói támogatásoktól való elesés fűtötte. A szervezett hallgatói mozgalmak utóbbi évekbeli története a Színház- és Filmművészeti Egyetem (SZFE) hallgatói önkormányzatának megmozdulásától számítható (Free SZFE). Az SZFE története (2020–2022) – akárcsak egy korábbi hasonló történet (a Közép-európai Egyetem 2017-ben) – nemzetközi visszhangot váltott ki.

A Moholy-Nagy Művészeti Egyetem (MOME) hallgatói is az intézmény modellváltása ellen tiltakoztak (2024). A hallgatói mozgalom csúcspontján a hallgatóság a tüntetésével megzavarta és ellehetetlenítette a szenátus üléseit. A kuratórium itt végül engedett, a rektor lemondott, a hallgatók megerősödve kerültek ki a konfrontációból. A Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem hallgatói megmozdulását (2023–2024) a kancellár integrálódni nem tudása váltotta ki. A feszültség azzal oldódott meg, hogy a kancellár lemondott, a minisztérium pedig visszavonta az eredeti kiírást, a következő pályázati kiírást pedig lehetővé tette az intézmény által preferált jelölt pályázását (és intézményi támogatását).

A fentiek azt mutatják, hogy a 2000-es évek második évtizedében Magyarországon a hallgatói politizálás mind szervezettebbé és céltudatosabbá válik, a velük szemben álló oktatáspolitikai szereplők pedig bizonytalanabbakká és engedékenyebbekké. Mindezt a Károli Gáspár Református Egyetem esetén keresztül igyekszünk megvilágítani.

A Károli esete

Előzmények

A Károli Gáspár Református Egyetem (KRE) előzményei a XIX. század elejére nyúlnak vissza, amikor megalakult a budapesti református teológiai akadémia. A rendszerváltozás után merült fel a gondolat, hogy a katolikusok után a reformátusok is szervezzenek egyházi fenntartású egyetemet. Ehhez a pesti teológia nem mutatkozott elégségesnek; az egyházkerület két további intézményét, a nagykőrösi tanítóképzőt, valamint a kecskeméti jogakadémiát is bekapcsolták mint különálló campusokat.

Kezdetben elég reménytelennek tűnt egy második református egyetemet megszervezni (Debrecenben már volt egy). Az 1990-es évek felsőoktatási tömegesedése idején azonban arra lehetett számítani, hogy a főváros és az egyházkerület el tud majd tartani egy második egyetemet. A számítás be is jött. Az új intézményt Károli (Károlyi) Gáspár XV. századi bibliafordítóról nevezték el.

Jelenleg (2025) folyik a budapesti Ferencvárosban (IX. kerület, Markusovszky tér) a KRE új, központi campusának kialakítása; az előkészítés milliárdokat emészt fel, a campus megvalósítása tízmilliárdokat. A KRE fenntartója és vezetősége azt reméli, hogy a fővárosban szétszórt intézményrészek egy helyre települhetnek, sőt távlatban egy református egyetemváros alakulhat ki. A perspektívát a korábbi oktatási miniszter, Balog Zoltán távozása a kormányból kérdésessé tette ugyan, de az egyházkerület vezetőjeként e gondolatot képviselhette mindaddig, amíg politikai pályája a gyermekbántalmazási ügygel (2024) véget nem ért.

A 2020 utáni hallgatói mozgalmak országszerte közfigyelmet keltettek, de különösen a fővárosban. A KRE mozgalma erre a hangulatra támaszkodott; ez a közvélemény háttérként szolgált számára.

A szereplők

Az események egyik szereplője Trócsányi László, aki 2022 óta rektor, volt igazságügy-miniszter, az Alkotmánybíróság tagja, 2019–2024 között európai parlamenti képviselő. A hallgatósággal nehezen kommunikál, a Károli sokat emlegetett „családias légkörébe” nehezen illeszkedik be. Fontos szereplő még a bölcsészkar új dékánja, Csoma Mózes, korábban dél-koreai nagykövet. Az események csúcspontján ő konfrontálódott a hallgatósággal. Fekete Károly (püspök), a Fenntartói Tanács elnökének közvetítő szerepét egyrészt tudományos felkészültsége (egyetemi oktató), másrészt szakmai tapasztalata (a legfontosabb egyházkerület vezetője) tette lehetővé.

A másik oldalon a meghatározó szereplő Farkas Gábor, a KRE Egyetemi Hallgatói Önkormányzatának elnöke (EHÖK). Az események során nemcsak a bölcsészek szerveződtek, hanem kezdettől az EHÖK is. Vagyis az, ami a bölcsészkaron kibontakozott (tiltakozás egyes szakok megszüntetése ellen), az összegyetemi hallgatóság ügyének látszott; jóllehet a KRE földrajzilag három különböző campuson működik, és a budapesti campus is több városrészben helyezkedik el, ami akadályozhatná a hallgatói mozgalom szervezését. Az EHÖK, illetve a hallgatóság mögött, a háttérben felsejlenek a Pázmány Péter Katolikus Egyetem bölcsészkarának hallgatói. Ők egy oktatásszervezési együttműködés folytán váltak részesévé a KRE-n kialakult „politikai játszmának” (A két egyházi egyetem együttműködési szerződést írt alá 2025 áprilisában, épp a legnagyobb feszültség és a legfőbb vádaskodások pillanatában.)

Az eseményeknek még egy aktora volt: a média. A média mint politikai aktor nélkül a KRE története nem vált volna olyan jellegzetessé, mint amilyenné az események során vált.

A történet

A KRE hallgatói mozgalma 2025 elején indult, amikor kiszűrődött az információ, hogy az egyetem vezetősége tizennyolc bölcsész szak megszüntetésére készül 2025. szeptember 1-jével. Már a 2024/2025-ös egyetemi év során terjedt a hallgatók között, hogy az egyetem Fenntartói Tanácsában ez a döntés érelődik; de csak március–április fordulóján kezdett világossá válni, hogy a döntés már meg is született. (A Fenntartói Tanács összejevelei nem voltak nyilvánosak, sőt a Fenntartói Tanács tagsága sem volt ismert.)

Az indokok nem voltak világosak. A szóbeli információk (inkább csak pletykák) alapján ez a döntés az új campus felépítésével kapcsolatos. Az egyetem jelenlegi főépülete (Károlyi–Csekonics-palota) állítólag szállodává alakul át; egyesek látni vélték az erre utaló jeleket. A Markusovszky-campus sok pénzbe kerül, ezért kell szakokat megszüntetni és oktatóikat elbocsátani. Egyes oktatók már azt is tudni vélték, hogy nekik 2025. augusztus 1-jével felmondanak.

Más spekuláció arról szólt, hogy a két egyházi egyetemet – a Pázmányt és a Károli – össze akarják vonni, a párhuzamosságokat ezért szüntetik meg közöttük, bár szakjaik erősen különböztek egymástól. Az is felmerült, hogy a tanárképzés és továbbképzések átkerülése után további szakokat is átvesz majd a Nemzeti Közszolgálati Egyetem (NKE). Ez magyarozná a bölcsész szakok megszüntetését – holott az alapító okirat szerint a magyar irodalom és történelem művelése a Károli egyik alapfeladata. A tisztázatlanul kóválygó „információk” arra mutattak, hogy a döntéseket azok háta mögött hozták meg, akikre vonatkoznának – azaz a politikai játszmából egy meghatározó szereplőt kihagytak.

Az érintettek

Az érintett hallgatói csoportból a legnehezebb helyzetbe a művészettörténet mesterszak levelező hallgatói kerültek. Ezek a hallgatók, nemegyszer felnőtt fejjel, azért kezdték el tanulmányaikat, mert rendelet kötelezte munkaadóikat – múzeumokat képzőművészeti gyűjteménnyel –, hogy művészettörténéseket alkalmazzanak. Az új alkalmazás helyett a meglévő munkatársak kezdtek átképezni magukat művészettörténésszé. Munka mellett csak a KRE-n találtak levelező képzést.

Hogy megbízhatóbb tájékoztatást kapjanak, a hallgatók egyre többen vettek részt a szenátusi gyűléseken. A 2025. április 3-i szenátusi gyűlésen különösen sok hallgató jelent meg. Az idő sűrűgetett: hol fogják tanulmányaikat a 2025/26-os akadémiai évben folytatni? Mielőtt azonban kérdéseiket feltehetnék volna, a rektor felállt, és otthagya a gyűlést, a hallgatóság problémáit válasza sem méltatva. A MOME példájára a KRE-n is megalakult a KÁBÉ, a bölcsészhallgatók szövetsége.

Nyilvánosság és visszhang

Április 28-án tanulmány méretű cikk jelent meg a *Válasz Online* internetes lapban ([www.https://valaszonline.hu](https://valaszonline.hu)), amely nyilvánosságra hozta az eddig csupán intézményi belső problémaként kezelt kérdéseket (*Sashegyi 2025a*). A szerző megírta, hogy szóban már meg is kapták felmondásukat az érintett oktatók a bölcsészkar új dékánjától, akik ennek tudatában folyamatosan lépnek ki a KRE-ről. A cikk megfogalmazta azokat az ürügyeket is, amelyeket az egyetem vezetősége a bölcsész szakok megszüntetésére felhozott, rámutatva álságos voltukra (bölcsész szakok megszüntetésével nem lehet anyagilag hozzájárulni a Markusovszky-campus felépítéséhez, még kevésbé egy perspektivikus református egyetemváros kialakításához).

A cikk komoly visszhangot váltott ki mind a KRE-n és a fenntartó egyházon belül, mind a szélesebb értelmiségi közvéleményben. Rá egy nappal, április 29-én az EHÖK-gyűlést szervezett, ahová meghívta a KRE vezetőségét, élén a rektorral. A rektor azonban nem jelent meg, maga helyett az oktatási rektorhelyettest, valamint az egyetem érintett vezető tagjait delegálta. A delegált vezetők gyakorlatilag valamennyi eredeti elgondolást, főleg a szakok megszüntetését visszavonták. Elismerték, hogy kommunikációs hiba történt, cáfolták a keringő „információkat”, és biztosították a hallgatókat arról, hogy aki a KRE-n kíván diplomát szerezni, az ott meg is tudja majd kapni. A *Válasz Online*, amely az ügyet kipattintotta, lelkiismeretesen be is számolt minderről, de a szerző nem rejtette véka alá gyanakvását sem. „Nem kellett volna előbb megkérdezni, mire van igény, és utána megszüntetni arra, amire nincs?” (*Sashegyi 2025b*).

Hallgatói mozgalmak átalakulóban

Törésvonalak

A Károli példája mutatja, hogy a hallgatói mozgalmak a 2020-as évekre átalakultak. A 2010-es évek voltak a magabiztos kormányzás évei Magyarországon, amikor a kormányzat fokozatosan „befejezte a rendszerváltást”, azaz a maga képére formálta a kormányzati intézményrendszert, kialakítva az ennek megfelelő ideológiát, és átrendezve a média palettáját. Ennek az új konszolidációnak vetett véget a COVID–19-pandémia (*Fodorné 2023*). Derékba törte a gazdasági magára találást, és jelezte egy új korszak kezdetét, amely más célokat és más eszközöket igényelt. A 2020-as évek láthatóan nehezebbé váltak a kormányzat számára, érzékelhető konfliktusokkal és csökkenő támogatottsággal. Ez már a 2022-es országgyűlési választások idején is érezhető volt. A feszültségek és törések azonban a 2024-es önkormányzati és európai parlamenti választások során váltak

nyilvánvalókká, a 2026-os országgyűlési választásokhoz közeledve pedig már nem lehet eltagadni őket. (Ahogy a miniszterelnök Tusnádfürdőn 2025 júliusában fogalmazott: egy ciklus lezárult.) A hazai belpolitikának ez a mozgása adja a hallgatói mozgalmak hátterét.

Egyetemi modellváltás

A 2020 előtti éveket is végigkísérték a hallgatói mozgalmak; ezeket a tömegesedő felsőoktatás velejárájának kell tekintenünk. A média időlegesen felkapta ezeket a feszültségeket, különösebb társadalmi visszhangot azonban nem kaptak; megmaradtak az értelmiség és a felsőoktatási politika belső köreibben (Árva 2013).

A 2020 utáni hallgatói mozgalmak az egyetemi modellváltás köré sűrűsödnek (*Pro és kontra a magyar felsőoktatás modellváltásáról*, 2021). A fenntartói „modellváltás” lényege, hogy az állam – mint eddigi fenntartó – közcélú vagyongazdálkodó alapítványok (KEKVA) fenntartásába adja át az intézményeket, megfosztva őket állami jellegüktől (Kováts 2020). Az állami felsőoktatási intézmények a modellváltás eredményeként magánintézményekké váltak, aminek előre nem látott következményei lettek az Európai Unióban (jóllehet hasonló folyamatok világszerte megindultak, vö. például: Rónay–Antonowicz–Jaworska 2020).

A modellváltás előre nem látott következménye a magyarországi egyetemek kizárása lett az EU-s forrásokból. Pontosabban az Erasmus, a Horizont és a COST programokból, amelyek az EU meghatározó támogatásai az Unióban működő felsőoktatási intézmények számára. Már a Bologna-folyamat megindulásakor megfigyelhető volt, hogy az EU érzéketlen az intézményi magánkezdeményezésekkel szemben; így haltak el vagy kerültek súlyos válságba többek között a kelet-európai kisebbségi felsőoktatási intézmények is (Kozma 2011). 2022-ben azonban a magyarországi intézményrendszer azon része, amely magánintézménnyé vált, együttesen megtapasztalhatta az EU-politika következményeit.

Hogy mit jelent valójában a fenntartói modellváltás, azt a hallgatóság kevésbé érzékelte. Hogy milyen folyamatok révén ment végbe, azt azonban inkább. A folyamattal kapcsolatban elsősorban az átláthatatlanságot kifogásolták, amit sokszor a demokrácia csorbulásaként és az intézményi autonómia sérüléseként érzékeltek. A modellváltás mikéntje felszínre hozta azokat a problémákat, amelyek már korábban is ott lappangtak a hallgatók és az egyetemi vezetés konfliktusaiban.

Célok és követelések

A 2020 előtti hallgatói mozgalmak országos felsőoktatás-politikai intézkedésekre reagáltak (férőhelyek csökkenése, tandíjak bevezetése, „röghöz kötés”). A problémákat a média elismerte ugyan országos jellegűnek, de a felsőoktatás ügyének tekintette őket (*Freedom House* 2022). 2020 után a hallgatói mozgalmak egy-egy intézmény helyzetéhez kapcsolódtak, amelynek döntéshozatalát, a folyamatot és az eredményt kifogásolták vagy akadályozták. A felsorolt követelések egymáshoz igen hasonlóak: a rektor leváltásának követelése, az alapítványi kuratórium feloszlata vagy hatáskörének szűkítése, a hagyományos szenátusok döntési jogkörének helyreállítása, szakok megőrzése vagy visszaállítása. Míg a 2020 előtti hallgatói mozgalmak országos jellegűek voltak, a 2020 utániak intézményi szinten összpontosultak. A politika a politikai konfliktusokat intézményi ügyekként kezelhette, amelyekhez neki nincsen köze; miközben a hozzá lojális intézményi szereplők maguk hajtják végre a politikai célokat. (Az SzFE hallgatói a minisztériummal próbáltak egyezkedni, a minisztérium viszont visszautalta őket az intézmény kuratóriumához.) (Kováts G. személyes megjegyzését köszönöm.)

Mindez nem jelenti azt, hogy 2020 után a hallgatói mozgalmak elszigetelődtek volna egymástól. Sőt: ezek a mozgalmak folyamatosan informálódnak egymásról, kapcsolatokat építenek, kicserélik tapasztalataikat. Bár problémáik intézményi szintűek, módszereik közösek; még az is előfordul, hogy egymás követeléseit kölcsönösen támogatják. 2020 előtt a hallgatói mozgalmakat a közös problémák fogták össze; 2020 után a közös módszerek és eljárások képeznek közösséget.

Hallgatói csoportok és indítékaik

A 2020 előtti hallgatói mozgalmakat olyan oktatáspolitikai problémák mozgatták, amelyek általánosabb társadalmi problémákhoz kapcsolódtak, azokra reflektáltak. A 2020 utáni mozgalmakat kevésbé érdeklik általános felsőoktatási problémák; jobban érinti őket a konkrét intézményvezetés. Hallgatók és oktatók egyaránt vesztesnek érzik magukat az intézményi autonómia csorbulásakor; mint ahogy egyaránt megérik a kutatói szabadság és az oktatási önrendelkezés szűkítését is. Az új kuratóriumok kezdeti működése vonhatott ugyan maga után növekedést az oktatói jövedelmekben – de ezzel együtt új értékelési rendszert is hozott magával, amely oktatót és hallgatót egyaránt érintett. A 2020 utáni hallgatói mozgalmak megszerveződése az egyetemi közösségek megerősödését vonta maga után.

A társadalmi kezdeményezések önmagukban nem elég erősek a társadalmi változásokra; állami partnerség kell a sikereikhez (*Kozma 2022*). Ez így van a felsőoktatásban is, sokszor azonban éppen ez hiányzik. A konfrontációk egyik vagy másik fél vereségével végződnek – ezt láttuk például a Károli esetében –, ami előrevetíti a további szembenállást az együttműködés helyett. Hiszen az egyetem végül is a vezetés, az oktatók és a hallgatók partnerségére épül.

A hallgatói önkormányzatok változása

A 2020 előtti hallgatói mozgalmak az egyetemi vezetőkkel, velük együtt az oktatókkal is szembeállították magukat. A 2020 utáni konfliktusokban a hagyományos szembenállás hallgatók és oktatók között elmosódik, a szembenállás az intézmény fenntartója és az intézmény közössége között alakul ki.

Az egyetemi közösségek „összezártak” a fenyegetés idején, és ez a hallgatói önkormányzatok megélénkülését és megújulását is maga után vonta. A 2020 előtti hallgatói mozgalmak csillapításában sokszor maguk a HÖK-ök vettek részt; működésükben a Kádár-rendszer egyetemi KISZ-szervezeteit idézve (*Jancsák–Matiscsák 2004; Jancsák 2019: 129–179*). Egyes egyetemi HÖK-ök visszasságai és visszaélései legendássá váltak, vö. *Elindult a HÖK-monitor*. A 2020 utáni hallgatói mozgalmak során a HÖK-ök sokszor váltak az egyetemi közösségek formáló erejévé, szervezve, moderálva, sőt vezetve is a hallgatói ellenállásokat (mint például a Károli esetében). Ez a HÖK-ök felértékelődésével járt: olyan szervezetté alakultak át, amelyek nem a vezetőséghez alkalmazkodnak, hanem eredeti küldetésük szerint a hallgatói érdekeket képviselik (ezzel szemben lásd: *Szabó–Oross 2017*).

A 2020-as hallgatói mozgalmak jellegzetessége egy-egy intézményen belül – sokszor egymás példájára – a HÖK-ön kívüli hallgatói szervezkedések (KRE: KáBé). Ezek a szervezkedések a civil mozgalmak jellegzetességeit tükrözik, és arra szolgálnak, hogy egy-egy hallgatói csoport mozgását közvetlenül és markánsan szervezzék. Ez a fejlemény párhuzamos a civil szervezetek megélénkülésével (miközben magukon viselik a „mozgalmi kormányzás” jegyeit is). A 2020 utáni hallgatói mozgalmak intézményi szintűek, konkrét célokat fogalmaznak meg (elsősorban a modellváltások kapcsán); megváltozik a HÖK-ök vállalt szerepe, miközben a rajtuk kívüli hallgatói szervezkedések a civil mozgalmak mintájára megszaporodnak.

Összefoglalás

Az elmúlt kormányzati ciklusban számos hallgatói mozgalom indult az aktuális kormányzati felsőoktatás-politika ellen. A Károli Református Egyetem hallgatói mozgalmánál eseménytörténete segít jobban megérteni, hogyan alakulnak ki a hallgatói kezdeményezések. A 2020 utáni hallgatói mozgalmak mások, mint a 2020 előttiak. A 2020 előtti országos felsőoktatási politikához kapcsolódtak, a 2020 utániak viszont egy-egy intézmény vezetéséhez, a 2020 előtti mozgalmakat alternatív hallgatói szervezetek kezdeményezték, a jelenlegi mozgalmakba a hallgatói önkormányzatok is bekapcsolódnak; a 2020 előtti megmozdulások során rendszerint a hallgatók veszettek, a 2020 utáni „diáklázadások” eredményeként viszont egyre többször kénytelen az intézményvezetés engedni. A kelet-európai és a magyarországi hallgatói mozgalmak nem kapcsolódnak a nyugat-európai hallgatói mozgalmakhoz (pl. klímaaktivizmus, fenntarthatóság, orosz–ukrán, illetve izraeli–palesztin konfliktus). Mindebből arra következtetünk, hogy a magyarországi hallgatói mozgalmak a kormányzati felsőoktatási politika új törésvonalát jelzik; az alulról jövő kezdeményezések a hallgatók körében is erősödnek.

Megjegyzés

A tanulmányhoz a Google Gemini (<https://gemini.google.com/app>) segítségével gyűjtöttem anyagot. A tanulmány teljes változata itt olvasható: <https://www.academia.edu/143292901/>

IRODALOM

- ADOM Diákmozgalom (n. d.) *A generációnk hangja*. <https://adommozgalom.hu/>
- ALTBACH, P. G. (1967, 1997) *Student Politics in America: A Historical Analysis*. New York: Routledge.
- ALTBACH, P. G. (1989) Perspectives on student political activism. *Comparative Educatio*ⁿ, Vol. 25. No. 1. 97–110. <https://doi.org/10.1080/0305006890250110>
- ALTBACH, P. G. (2007) Student politics: Activism and culture. In J. J. F. Forest & P. G. Altbach (Eds.), *International handbook of higher Educatio*ⁿ (pp. 301–316). Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-4020-4012-2_17
- ÁRVA, Zs. (2013) Az ingyenes felsőoktatás és a „röghöz kötés” jogi háttere. *Jogászvilág*. <https://jogaszvilag.hu/szakma/az-ingyenes-felsooktat-as-a-roghoz-kotes-jogi-hattere/#>
- BÍRÓ, Zs. H. (2017) Interjú a Hallgatói Hálózat egyik aktivistájával. *Educatio*^o, Vol. 26. No. 1. 87–93. <https://doi.org/10.1556/2063.26.2017.1.8>
- BOROS, L. (2017) A nyolcvanas évek ifjúsági mozgalmi. *Educatio*^o, Vol. 26. No. 1. 3–14. <https://doi.org/10.1556/2063.26.2017.1.1>
- CSÁKÓ, M. (2017) A magyar politikai szocializáció történet vázlata. *Magyar Tudomány*, Vol. 178, 1065–1071.
- European Commission (2023) *Rule of Law Country Report*. https://commission.europa.eu/system/files/2023-07/40_1_52623_coun_chap_hungary_en.pdf
- FODORNÉ T., K. (Ed.) (2023) *A modellváltás és COVID pandémia hatásai*. MellearnN. https://mellearn.hu/wp-content/uploads/2023/04/teljes_v3-compressed.pdf
- Freedom House (2022) *Hungary: Nations in Transit (Country Report)*. <https://freedomhouse.org/country/hungary/nations-transit/2022>
- Free SZFE (n. d.) *NoÁr*. <https://noar.hu/szfe/>

- GÁBOR, K. & JANCÁSÁK, Cs. (Eds.) (2024) *Ifjúsági korszakváltás*. K. n.
- GERŐ, M. & KERÉNYI, Sz. (2025) *Hungary – The changing roles of civil society and social movements facing autocratisation*. https://www.researchgate.net/publication/389350217_Hungary-The_Changing_Roles_of_Civil_Society_and_Social_Movements_Facing_Autocratisation
- GERŐ, M., SUSÁNSZKY, P., KOPPER, A. & ZÓTH, G. (2020) Strategies for survival: Human rights organizations' responses to the closing of political opportunity structures in Hungary. *Czech Journal of Political Science*, Vol. 27. No. 2. 21–39.
- Hallgatói Hálózat (2012. november 14.) *Az egyetem a miénk: a Hallgatói Hálózat kiáltványa*. http://hallgatoihalozat.blog.hu/2011/11/14/az_egyetem_a_mienk_a_hallgatoi_halozat_kialtvanya
- Ha nincs a kordonbontás, ma Egységes Diákfront sem lenne* (2023. szeptember 25.). Mércé. <https://merce.hu/2023/09/25/ha-nincs-a-kordonbontas-ma-egyseges-diakfront-sem-lenne/>
- Ismét utcára vonultak a tanárok és diákok, hogy számonkérjék a kormányt* (2024. január 13.). Mércé. <https://merce.hu/2024/01/13/beremeles-egyseges-diakfront-oktatas-tanarok-tuntetes/>
- JANCÁSÁK, Cs. (2019) *Fejezetek a magyarországi hallgatói mozgalmak történetéből*. Belvedere Meridionale Kiadó.
- JANCÁSÁK, Cs. & MATISCSÁK, A. (2004) A hallgatói mozgalmak és az önkormányzatiság a 80-as, 90-es években. In K. Gábor & Cs. Jancsák (Eds.), *Ifjúsági korszakváltás* (pp. 150–165). K. n.
- KIRS, E. (2024) A FreeSZFE jogérvényesítési törekvései az egyetemi autonómia védelmében az illiberális politikai kontextusban. *Educatio*^o, Vol. 33. No. 3. 347–359. <https://akjournals.com/view/journals/2063/33/3/article-p347.xml>
- KOVÁTS, G. (Ed.) (2020) Modellváltás a felsőoktatásban. *Educatio*^o, Vol. 29. No. 1. 3–107. <https://akjournals.com/view/journals/2063/29/1/2063.29.issue-1.xml>
- KOZMA, T. (2011) *Kisebbségi oktatás Közép-Európában*. Új Mandátum Kiadó. <https://mek.oszk.hu/09700/09746/>
- KOZMA, T. (2022) The key to sustainable innovations. In E. Márkus, J. Boros & T. Kozma (Eds.), *Sustainability of innovation* (pp. 202–211). Debrecen University Press. <https://dupress.unideb.hu/en/termek/sustainability-of-innovation/>
- KÖRÖSI, Zs. (2017) Ellenállás és kreativitás. *Educatio*^o, Vol. 26. No. 1. 38–48. <https://doi.org/10.1556/2063.26.2017.1.4>
- LABANINO, R., & DOBBINS, M. (2022) 'The goal is not necessarily to sit at the table'—Resisting autocratic legalism in Hungarian academia. *Higher Education Quarterly*, Vol. 76. 521–536. <https://doi.org/10.1111/hequ.12290>
- MIKECZ, D. (2023) *Civil movements in an illiberal regime: Political activism in Hungary*. CEU Press.
- MURÁNYI, I. (2017) A demokrácia szociális reprezentációja fiatalok körében. *Educatio*^o, Vol. 26. No. 1. 63–74. <https://doi.org/10.1556/2063.26.2017.1.6>
- Pro és kontra a magyar felsőoktatás modellváltásáról* (2021) Goethe-Institut Magyarország. <https://www.goethe.de/ins/hu/hu/kul/sup/ztg/22117713.html>
- RÓNAY, Z., ANTONOWICZ, D. & JAWORSKA, M. (2020) Lengyel és magyar vezető testületek a felsőoktatásban. *Educatio*^o, Vol. 29. No. 1. 92–107. <https://doi.org/10.1556/2063.29.2020.1.7>
- SASHEGYI, Zs. (2025a, április 28.) Ennyi volt: szóban már felmondtak egy sor bölcsészoktatónak a Károlin. *Válasz Online*. <https://www.valaszonline.hu/2025/04/28/karoli-bolcsesz-kepzesek-felmondasok/>
- SASHEGYI, Zs. (2025b, május 2.) Mégsem rúgják ki az oktatókat a Károlin: visszazokzik az egyetem vezetése. *Válasz Online*. <https://www.valaszonline.hu/2025/05/02/karoli-reformatus-egyetem-visszazokzas-bolcseszkepzes-kirugasok/>

- SIK, D. (2017) A politikai kultúra mintázatai Európában. *Educatio*®, Vol. 26. No. 1. 49–62. <https://doi.org/10.1556/2063.26.2017.1.5>
- SZABÓ, A. & OROSS, D. (2017) Társadalmi mozgalom-e az országos hallgatói képviselő? *Educatio*®, Vol. 26. No. 1. 15–25. <https://doi.org/10.1556/2063.26.2017.1.2>
- VARGA, M. (2024. november 12.) Megépiülhet a régóta tervezett Diákváros. *Infostart*. <https://infostart.hu/belfold/2024/11/12/megepulhet-a-regota-tervezett-diakvaros#>

Open Access nyilatkozat: A cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje és az esetlegesen végrehajtott módosítások feltüntetésre kerülnek. (SID_1)